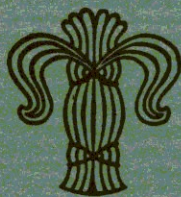

PER ENGDAHL

**DEN
GUSTAVIANSKA
REVOLUTIONEN**
och nu — 200 år efteråt

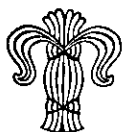

BOK OCH TIDSKRIFT

PER ENGDAHL

DEN
GUSTAVIANSKA
REVOLUTIONEN
och nu — 200 år efteråt

BOK OCH TIDSKRIFT

DET BÖRjade PÅ EN OPERA

Det var den 1 mars 1771. Vårkvällen låg ljum över den franska huvudstaden. Parisoperan var fylld av en festklädd aristokratisk publik. I en loge satt grevinnan Septimanie d'Egmont, en av de många vittra damerna i dåtidens Frankrike. Bredvid henne satt en ung man med ett förfinat och intelligent utseende. Plötsligt kom en funktionär in i logen och överlämnade ett meddelande till den unge mannen. Han läste det, och det kom med ens något förvirrat i hans utseende. Han lät grevinnan titta på papperet. Den eleganta damen gjorde stora ögon. Den unge mannen vid hennes sida var från detta ögonblick konung Gustav III av Sverige. Meddelandet han fått innehöll underrettelsen, att hans far, Adolf Fredrik hade dött.

Gustav III befann sig vid sitt trontillträde på ett längre studiebesök i Paris. Han hade vuxit upp under den epok, som i vår historia går under namnet Frihetstiden. Det finns många likheter mellan denna tid och vår egen. Efter Karl XII:s död hade makten övertagits av riksdagen, som utövade den i parlamentariska former genom de s.k. riksrådet, dåtidens regering. Till en början satt ett konservativt parti, kallat de äldre mössorna, vid makten. Men så småningom växte det fram en opposition, som kallade sig hattarna. De krävde nya djärva grepp. De ville reformera samhället och öka välståndet genom en statsreglerad näringspolitik. Merkantilism sa man på den tiden, ett slags dåtida statssocialism. Sin mest fulländade form hade merkantilismen fått i Fredrik den stores Preussen, där den starka statsledningen borgade för framgång. Hattarna var emellertid övertygade anhängare av frihetstidens parlamentariska system. De betraktade anhängarna av en stark statsledning som samhällsfarliga omstörtare. När dessa den starka riksmaktens förespråkare år 1756 gjorde ett försök till statskupp, understödda av Adolf Fredriks drottning, Lovisa Ulrika, slogs de hänsynslöst ner och deras ledare halshöggs.

Efter denna händelse påtvingade hattregeringen kronprins Gustav en ny lärare, en rättrogen anhängare av hattpolitiken, som skulle lära upp honom i renlärliga parlamentariska tänkesätt. Han hette Karl Fredrik Scheffer och hade i åtskilliga år varit medlem av hattregeringen. Här hade emellertid fanatikerna räknat fel. Det kyliga förhållandet mellan lärare och elev tinade så småningom upp. Scheffer började själv bli skeptisk på det härskande systemet. Till sist blev han en av Gustav III:s trognaste medarbetare.

Oppositionen mot hattarna kom emellertid inte bara från systemets kritiker, som så småningom kallades patrioterna. Den kom också från grupper inom systemet självt. Grupper, som opponerade sig mot regleringsekonomien. De företrädde en borgerlig och liberal ståndpunkt. Det var de yngre mössorna. De gjorde sig beredda på ett skifte vid makten, och när hattarna 1765 förlorade sin majoritet i riksdagen, ersattes hattregeringen med en mössregering.

Det nya regeringspartiet bestod främst av byråkratiska element. Adliga ämbetsmän, kyrkliga dignitärer, borgmästare och rådmän i städerna utgjorde kärnan i det allt maktlystnare mösspartiet. Hattarnas regleringar upphävdes. Ekonomisk frihet löd parollen. Kaos blev resultatet. 1769 hade folk tröttnat på mössorna. Hattarna fick åter majoritet. Det blev nytt skifte vid makten. Men två år senare, alltså samma år som Gustav III blev kung, lyckades mössorna återerövra sin majoritetsställning. De fick ekonomiskt understöd från Ryssland. Den ryske ministern i Stockholm, Osterman, kom ibland att fungera som mössornas faktiske partiledare.

Gustav III försökte redan vid sin hemkomst från Frankrike i maj 1771 genomföra en försoning mellan partierna. Hans mål var en samlingsregering. Men sedan mössorna väl säkerställt sin majoritet, övergav de samlingstanken och inledde en hänsynslös och brutal utrensning av alla hattar och patrioter. Resultatet blev en stigande förbittring bland hattarna, som i växande grad gick över till de kungatrogna patrioterna.

Samtidigt försämrades alltmer det ekonomiska läget. Inflationen sköt fart. Priserna rusade i höjden. Men i stället för att samla krafterna och reda upp ekonomin, fortsatte mössorna sin fanatiska maktkamp. Förföljelserna mot oliktankande fortsatte. Olusten steg. Men i den växande förvirringen mognade planerna, planerna på en revolution, som skulle kasta hela systemet över ända.

DEN VITA BINDELNS REVOLUTION

När året 1772 bröt in var det mer än en som anade, att något skulle hända. Och dessa aningar kretsade ständigt kring en enda man, kring den unge konungen. Men Gustav III låtsades ingenting om. Han var en född skådespelare. Utan att blinka skrev han under en regeringsförsäkran, i vilken han lovade att som förrädare betrakta var och en, som eftersträvade envælde. Den 29 maj kröntes han under högtidliga former. Några dagar dessförinnan hade Frankrikes minister i Stockholm fått mottaga en revolutionsplan.

Den var dock inte konungens personliga verk. Bakom dess fantastiska idé om en samtidig revolt på Sveaborg i Finland och nere i Skåne stod två män, som vid denna tid hade goda förbindelser med kungen. Den ene var den finlandssvenske ädlingen Jacob Magnus Sprengtporten och den andre var den uppslagsrike och äventyrlige balten Hans Kristofer Toll. Den förre skulle förmå garnisonen i Sveaborg att höja upprorsfanan. Den senare skulle från Kristianstad mobilisera de skånska trupperna. Från öster och söder skulle sedan de revolutionära förbanden gå mot Stockholm.

Mössorna hade naturligtvis uppsnappat åtskilliga av de kringlöpande ryktena om att något förestod. En rapport från franske ministern till Paris hade på vägen uppsnappats av engelska agenter. Engelsmännen skickade den till sin minister i Stockholm, som överlämnade den till sin ryska kollega. Denne lät mössorna ta del av den. Men kungen förställde sig, och mössorna

invaggades i säkerhet. De hyste emellertid misstankar mot Sprengtporten och skickade honom för säkerhets skull — till Finland! Gustav III skrattade invärtes. Men utåt behöll han masken.

Nu började det emellertid osa katt nere i Skåne. Toll hade kungens bror hertig Karl, sedermera Karl XIII, i sitt sällskap. En del skåningar tycks ha pratat bredvid mun, och när överståthållaren i Stockholm, friherre Rudbeck, kom till Kristianstad, fick han nys om alltsammans. Han återvände till Stockholm för att larma mössregeringen. Men trött som han var efter resan vilade han ut i åtskilliga timmar, innan han sammanträffade med riksrådet. Den fristen ytnyttjade motsidan. Ty nu visste man, att allt hängde på ett hår.

Det var nu den 17 augusti. Gustav III insåg, att han måste slå till. Varken finnar eller skåningar skulle hinna fram, om mössorna beslöt sig för att handla. Följande dag fick han visserligen besked från Finland. Sprengtporten hade lyckats. Men det hjälpte honom föga. Han företog i all tysthet alla åtgärder, tog alla kontakter och träffade alla anstalter för omedelbar handling.

Utåt var han emellertid lika obesvärad som förut. På kvällen den 18 ordnade han en musikafton på slottet, och sedan spelade han kort med sina dödsfiender. Friherrinnan Pechlin, maka till en av de mörkaste figurerna i Sveriges historia, spelade han av en rundlig summa pengar. Men han tyckte inte synd om henne; det var ju ändå ryske ministern, som i sista hand fick betala ut pengarna. Samtalet kom in på överståthållarens rapport från Kristianstad. Underligt, sa riksrådet Ribbing, att vakthavande officeren kunde påstå, att allt, som försiggick därnere, skett på kungens order. Men kungen lät sig inte bringas ur fattningen. Det var vaktposten, inte officeren svarade han. Officerarna vet bättre. Därmed lät sig riksrådet nöja.

Mössorna var emellertid ingalunda säkra på sin sak. Rudbeck for norrut med en order till en bataljon av Upplands regemente att gå mot Stockholm. Söderifrån rekvirerade man förband ur

Södermanlands regemente. Detta hände emellertid först på morgonen den 19.

Konungen inledde denna dag med en nattvardsgång. Det var kanske hans mest oförsiktiga handling. En skarpögd iakttagare skulle ha kunnat fråga sig, varför han just då företog något, som man brukade göra, när man beredde sig på det värsta. Men ingen tycks ha grubblat över saken. På slottet satt rådet och diskuterade läget. På Riddarhuset satt riksdagens sekreta utskott och gjorde detsamma. Tämligen obemärkt red kungen tillsammans med några officerare ut från slottet och tog vägen till Artillerigården, där förutom vaktparaden åtskilliga officerare hade samlats. Kungen hälsade på trupperna och inlät sig i en diskussion om underofficerares möjlighet att befordras till officerare. Den saken borde ordnas bättre, tyckte han. Sedan följde han med vaktparaden till slottets yttre borggård.

Nu hade ytterligare en mängd officerare samlats i rapportsalen, dit även kungen och de officerare han haft med sig från Artillerigården begav sig. Här höll Gustav III sitt livs avgörande tal. I början var han så nervös, att han knappast hördes. Men så småningom blev han herre över sina nerver, och med klang i rösten uppfordrade han de närvarande att följa honom till fäderneslandets räddning och ge honom sin trohetsed. Det var dödstyst i salen, när han slutat. Sekunder, som verkade evighet. Så höjde en ung löjtnant vid namn Liewen sin hand och ropade ja. En skog av armar lyftes. Mumlet, som hörts i tystnaden, förstummades. Bara en kapten överlämnade sin värja och försvann. Trohetseden avlades. Och så gick kungen ut på inre borggården, där gardisterna ställts upp. Med manskapet blev det inga svårigheter alls. Spelet var vunnet.

Riksrådet satt fortfarande församlat och väntade på att kungen skulle infinna sig. När han började dröja alltför länge, blev stämningen nervös. Herrarna började ana oråd. Genom fönstret upptäckte man kungen, som talade till gardisterna, och en av riksråden fällde då det ryktbara ordet: Hans Majestät justerar vårt protokoll nere på borggården. Vi behöver inte ha besvär med det. Riksrådet Kalling gick ner till rapportsalen

för att se, vad som var å färde. Men han hejdades av en officer med några soldater i följe och tvingades återvända. Någon förklaring fick han inte. Men både han och de övriga rådsmedlemmarna begrep nu, vad som hänt. Slottsportarna var stängda.

Sekreta utskottet nere på Ridarhuset fick genom en löjtnant behövlig information. Löjtnanten, som hade några gardister med sig, uppmanade utskottet att skingras. Det behövde han nu inte. Sekreteraren, Johan Elers, som sedermera gjorde sig känd som vår kanske förste Stockholmskildrare, och som hörde till kungens män, slog samman protokollsboken, sköt den framför sig på bordet och sa: Den läser inte vidare behövas. Ledamöterna rusade i full förskräckelse mot dörrarna för att undkomma, och till sist satt bara lantmarskalken och sekreteraren kvar. Den sistnämnde fick snart sätta på sig revolutionens symbol, den vita bindeln.

Ty med en vit bindel om armen hade Gustav III i spetsen för sin vaktparad lämnat slottet. Ryktet om revolutionen hade spritt sig som en löpeld. Gatorna var fulla av folk. Jublet var obeskrivligt. Överallt skallade leveropen. Kvinnor knäföll eller rusade fram och kysste konungens fot, när han red förbi. Från fartygens master vid Skeppsbron ropade matroserna ut sitt instämmande. Som yra höns rusade riksråd och andra pampar kors och tvärs genom staden. Försök att uppvigla massorna misslyckades helt. General Pechlin försökte ta sig över till Skeppsholmen för att få flottan på sin sida. Men där hade den hårdföre amiral Tersmeden låtit dra upp vindbryggan. Närvarande mössofficerare tvingade han att ge upp vid hot om att annars tillämpa krigslagarna och låta skjuta dem. Pechlin flydde för brinnande livet ner till Småland. Men i Jönköping greps han redan vid tullen av kungatrogna smålänningar och förpassades åter norrut för att sys in på Gripsholm.

Revolutionens triumf var total. Massorna demonstrerade sitt förakt för pamparna på ett sätt, som inte kunde missförstås. Det svenska 1700-talets främste diktare, Bellman, greps av stämningen och diktade den 19 augusti hyllningssången till

segraren: "Så glänser nu din krona dubbelt dyr". Och de av mössorna rekvirerade trupperna från Uppland och Sörmland gjorde helt om marsch och tågade hem igen, när de fick kännedom om det verkliga sammanhanget.

Uppå slottet satt diplomatiska kåren, som kungen låtit kalla dit redan på förmiddagen. Kommentarererna blev på sina håll allt surare, när de främmande sändebuden kom underfund med, vad som hänt. Kungen bad emellertid om ursäkt för att han låtit dem vänta så länge, och han berättar i ett brev några dagar senare, att han i ansiktsuttrycken hos åtskilliga kunnat avläsa deras besvikelse över hans framgång.

Nästa dag strömmade trohetsförsäkringarna in från alla håll. Stortorget var svart av folk, när kungen personligen tog emot lojalitetsförklaring från Stockholms borgerskap. På en enda dag hade hela det demokratiska systemet förintats. Massorna slöt upp bakom dess besegrare. Det var bara i pampkretsarna man grämde sig. Men för dem var spelet förlorat. Den 21 augusti antog ständerna i rikssalen på Stockholms slott den nya gustavianska författningen.

Ett tidevarv var till ända. Ett nytt hade börjat.

DET SLUTADE PÅ EN OPERA

Den 19 augusti hade Gustav III avgivit en högtidlig deklara- tion till Sveriges folk, revolutionens programförklaring, om man så vill. Han försäkrar i detta aktstycke, att han ville återställa lugnet i sitt fädernesland genom att avskaffa "den självvåldiga och förtryckande aristokratiska makten". Han ville återuppliva urgammal svensk frihet och återställa Sveriges gamla lagar. . Han avsåg sig, som han redan tidigare gjort "det förhatliga kungliga enväldet", och han betygade att han ansåg det som sin största ära "att vara den förste medborgaren i ett rättskaffens och fritt folk".

Man har kritiserat Gustav III för hans ombytthet och hans påstådda slöseri. Det är emellertid ovedersägligt, att han genom livets alla skiften fullföljde en klar linje, att han var ärligt övertygad om de principer, som han den 19 augusti pro- klamerade i sin försäkran till sitt folk. Han utlovade en stark statsledning. Det löftet höll han. Men han försökte aldrig likrikta opinionen. Han hade redan under sin studietid kommit i beröring med de strömningar, som gjorde sig gällande i tiden, och som till sist skulle resultera i den stora franska revolutionen. Samtidens kanske radikalaste politiske tänkare, Rousseau, hade vid ett möte i Paris läst upp de första kapitlen av sina ännu utgivna "Bekännelser" för den unge tronföljaren. Gustav III inledde därför den nya epoken med en rad reformer. Han fick ordning på finanserna. Han rykte upp försvarsmakten. Han genomförde en humanisering av rättsväsendet. Men först och sist skapade han förutsättningarna för en guldålder i svensk kultur.

Det var Gustav III, som grundade Svenska Akademin. Det var han, som definitivt byggde ut Vitterhetsakademin och Musikaliska Akademin. Det var han, som skapade Operan och Dramaten och därmed förutsättningarna för en verklig svensk teater. I hans hägn blommade den svenska litteraturen upp.

Och här visade han prov på spännvidden i sin åskådning. Han beskyddade en så föga hovmannamässig bohem som Bellman, och han lämnade understöd till den radikalaste bland den gustavianska tidens frifräsare, Thorild.

Det är förunderligt, vilken känsla för gemene mans villkor, som denne man besatt. Han har i sina skådespel tecknat tidsbilder ur sin samtids folkliv, problem, stämningar och mänskliga konflikter, som talar om personlig inlevelse i enklare människors sätt att tänka och reagera. Det finns moderna kritiker, som kallat honom "Sveriges störste dramatiker före Strindberg".

Gustav III var samtidigt historieromantiker och modernist. Han skrev historiska dramer likaväl som borgerliga komedier. Han väjdade vid högtidliga tillfällen till minnena från vårt folks förflutna. Men de stora folkfester, som han regisserade, skulle i liknande former leva upp under franska revolutionen.

Det fanns något ridderligt i Gustav III:s väsen. Han hade en utpräglad motvilja mot personförföljelser. Det hade han emellertid föga tack för. Hos de forna pamparna glödde hatet och hämndbegäret under ytan. Deras innestängda harm flammade upp under kriget mot Ryssland 1789, då en grupp adliga officerare gjorde uppror vid Anjala. Detta blev upptakten till den andra revolutionen. Konungen sammankallade riksdagen och höll på rikssalen ett vredgat strafftal till adeln. Sedan antog de tre ofrälse stånden samman med konungen den förenings- och säkerhetsakt, som för all framtid skulle knäsetta principen om skicklighet och förtjänst i stället för börd och förmögenhet som grundval för befordran i rikets förvaltning. Samtidigt som revolutionen i Frankrike sopade undan en monarki i kamp för dessa principer, genomfördes de i Sverige på konungens personliga initiativ.

Gustav III umgicks därefter med planer på att avskaffa hela den föråldrade fyrståndsriksdagen och ersätta den med en modern riksdag, där en kunganämnd kammare av "jarlar" skulle balansera en direkt folkvald kammare. Men dessa reformer

skulle aldrig få genomföras. Hatet i adelskretsarna var nu värre än någonsin. Till sist kom den ödesdigra marsdag 1792, då skottet brann av vid maskeradbalen på operan. Det var överklassens hämnd. Det skulle gå ända fram till 1866, innan Gustav III:s idé om en tvåkammarriksdag blev förverkligad.

Men "tjusarkungens" insats kunde inte sopas bort. Han hade gjort Sverige till en kulturnation som aldrig förr. Många av de institutioner, som han skapade, existerar ännu i dag. Han förenade sin svenska patriotism med en europeisk vidsyn, främst färgad av fransk kultur och fransk spiritualitet. Han förenade tidsmedvetande med känsla för traditionens outhärlighet. Han var till hela sitt väsen en utpräglad bildningsaristokrat. Men samtidigt blev det han, som bröt aristokratins privilegier i det svenska samhället. Det blev han, som samlade de ofrälse till kamp för sin rätt. Till sist är det väl Esaias Tegnér, som givit slutomdömet om revolutionären från 1771 och hans medarbetare i politik och kultur i de ofta citerade raderna:

*Det låg ett skimmer över Gustavs dagar,
fantastiskt, utländskt, flärdfullt, om du vill.
Men det var sol däri, och hur du klagar,
var stode vi, om de ej funnits till.*

OCH NU – 200 ÅR EFTERÅT

Sverige den 19 augusti 1972. Finns det några likheter mellan nu och då? Det gamla bondesamhället har försvunnit. Landsbygd har blivit glesbygd. Motorvägarna drar sina asfaltstråk genom landskapet. I Stockholm reser höghusen sina betonggjutna kvadrater mot himlen högt över Sveavägens brusande Kanjon.

Ändå är det påfallande, i hur hög grad det gamla svenska mönstret håller i sig trots alla välvningar. Precis som under frihetstiden började vår egen tid med ett borgerligt styre med starkt konservativa drag. Nya moderna strömningar växte emellertid fram. Trummor mullrade allt dovare kring arbetarrörelsens röda fanor. Till sist bröt den igenom med krav på en reformering av samhället. En alltmera statsreglerad näringspolitik skulle öka välståndet i landet. Socialdemokratin blev tidens verkligt långlivade regim precis som en gång hattarna. Och liksom hattarna var den inte bara anhängare av en dirigerad ekonomi utan också av parlamentarisk demokrati. Verklig kritik av systemet har betecknats som samhällsfarlig omstörtning. 1756, då hattarna slog ner patrioternas kupp försök, har psykologiskt en viss motsvarighet i 1945. Då inleddes en våg av förföljelser mot alla motståndare till den härskande ordningen.

Så småningom har det vuxit fram en stigande opposition mot dirigismen och statsingripandena. En borgerlig opposition med liberala idéer kräver skifte vid makten. Något verkligt regimskifte är det dock inte fråga om – nu lika lite som då. Borgerligheten är lika bunden vid det bestående som socialdemokratin. Den slår vakt kring samma fördomar. Den företräder ett pampvälde i lika hög grad som socialdemokraterna.

Det finns ytterligare en likhet, som inte får glömmas bort. De yngre mössorna företrädde ett byråkratiskt överskikt, som

ville samla all makt i sina egna händer, ett hätskt, ofördragsamt och fanatiskt släkte, som behårt höll fast vid det beståendes dogmer och med alla medel sökte stoppa allt verkligt nytt. I våra dagar växer det fram en ny överklass av akademiskt utbildat folk – experter, funktionärer och politiker. Det är pamparnas överklass, den nya teknokratin. Det är dessa teknokrater, som planerar i storföretagen. Det är de som sitter i organisationernas toppar. Det är de, som avgör, vad vi skall tycka och tänka i press, radio och TV. Det är de, som behärskar statsförvaltningen. De tar över i kommunerna. De dominerar i politiken. Också i arbetarrörelsen sticker de upp. Palme, Wickman, Feldt, Lidbom, Lennart Geijer, Ingvar Carlsson, Sven Moberg och Camilla Odhnoff, alla är de akademiker. Alla företräder de ett sätt att tänka och reagera, som är helt främmande för vanliga människor. Som den siste kämpen från arbetarrörelsens storhetstid står Gunnar Sträng kvar som en klippa, alltmera omfluten av den borgerliga oppositionens och den teknokratiska makthungerns stormflod.

Det demokratiska samhället börjat alltmer bli ett vantrivselns samhälle. Knarkepidemin är ett vittnesbörd om att samhället är sjukt. Unga människor söker sig bort i ett narkotikarus från en verklighet, som börjar bli outhärdlig. Söker sig bort och bryts ner. Många förvandlas en gång för alla till vrak, förspillda liv i välfärdens rännstenar. Pessimismen breder ut sig. Den ekonomiska politiken driver fram allt större enheter på de små och medelstora företagens bekostnad för att den vägen öka produktionen. Men följden har blivit en permanent arbetslöshet inom sådana grupper, som inte klarar det allt vildare tempot. Redan vid 45 års ålder börjar människor bli utstampade. De slits ner i förtid av hetsen och stressen. Ännu värre är det för de handikappade. Åtskilliga tiotusentals människor sysselsätts idag i s.k. skyddade verkstäder och deklasseras därmed till andra rangens människor, en ny typ av fattighjon. Under 1971 nådde arbetslösheten toppnoteringar. Vi måste gå tillbaka till de mörka åren i början av 30-talet för att hitta något

liknande. Den förbättring, som sedan inträtt, blir en förbättring bara för somliga. De äldre och de handikappade kommer också under högkonjunkturen att få äta samhällets nådebröd. De utslagna småföretagarna förblir utslagna. Den demokratiska "antistatens" grepp om näringslivet växer. Allt blir bara stelare och mera byråkratiskt. Regleringsekonomi blir en mygelökonomi, där toppfigurerna, teknokratins höjdare, delar rovet sinsemellan.

I samma stil går kulturpolitiken. Avsikten – medveten eller omedveten – framstår allt tydligare. Det gäller att bryta ner varje möjlighet till motstånd mot den härskande teknokratin. Skolpolitiken sänker bildningsstandarden. Självständigt tänkande motverkas genom brist på faktiska kunskaper. Utländska universitet börjar neka svenska studenter tillträde. De kan inte följa med undervisningen. I stället producerar man härhemma akademiker med otillräckligt underlag i sådan utsträckning, att vi får ett akademiskt proletariat som följd. Visst lockas alla studenter med möjligheten att komma med i den nya överklassen. Men bara ett fåtal är utvalda. Det gäller att hålla sig väl med de makthavande, om man vill komma med. De obotfärdiga, de som tänker själva och vågar stå för sina åsikter, får ställa sig i kö på någon arbetsförmedling.

I denna utveckling spelar massmedia en dominerande roll. Man behöver bara iaktta den snorkiga överlägsenheten hos en TV-reporter för att få en föraning om vad hela det arbetande folket har att vänta när teknokratin på allvar satt sig fast i sadeln. Radio och TV söker praktisera en formlig hjärntvätt av massorna. Kritiska stämmor får inte komma till tals. I den mån man för syns skull släpper fram en eller annan av dem, försäkrar man sig i förväg om att gränsen för det tillåtna inte överskridits eller också plockar man fram personer, som saknar begåvning nog för att klara sig mot de hänsynslösa fanatikerna bland funktionärerna i Sveriges radio.

Via presstödet blir tidningarna beroende av staten. Publikationer utanför den godkända kretsen får inte ett öre. Samtliga etablerade partier får millioner och åter millioner av stat och

kommun. Utomstående riktningar får klara sig själva. Allt är inrättat till försvar för demokratins privilegierade toppskikt.

Människors motståndskraft är emellertid större än de härskande tror. Den systematiska propagandan för import av utländsk arbetskraft har helt enkelt inte gått i folk. Människor med andra vanor och andra reaktionsmönster skulle, om de blir för många, upplösa de svenska massornas samhörighetskänsla och därmed minska deras motståndskraft. Olika grupper kan spelas ut mot varandra av den maktägande teknokratin, de envålds allom bjudande politikerna. Spontant framsprungna rörelser som byalagen stämplas som odemokratiska. Folkopinionen skall komma till uttryck via partierna, ty där kan den kontrolleras, manipuleras och dirigeras av de härskande pamparna.

Men vantrivseln bara växer. En mörk decembermorgon 1969 gnistrade det till längst uppe i norr. Det var gruvarbetarna i Svappavara, som reste sig. Som en löpeld spred sig strejkvägen. Kiruna följde med. Malmberget likaså. Hela gruvfältet var i uppror, i uppror mot ett statsföretag, styrt av en socialdemokratisk funktionär, i uppror mot fackförbundet och LO, arbetarrörelsens huvudfästen. Nästa explosion blev Blåsjön i Jämtland. Sen Sacokonflikten. Och så almarna i Kungsträdgården. Än så länge är det bara varsel, förspel till något, som kan komma, och som de härskande fruktar. Men ännu håller systemet sitt järngrepp om människorna. Ännu – den 19 augusti 1972.

RÖD VÅG OCH GRÖN

60-talet var den röda vågens årtionde, nyvänsterns och nymarxismens gyllene tid. Nu sjunker den röda vågen. Nu stiger den gröna. Marx bleknar undan. Marcuse får en narrkäpa. Maskinernas profeter, mekaniseringens lovsångare, jagas på dörren. Giftspridningen över åkrar och skogar, över sjöar och vattendrag, fågeldöden, bygdedöden, glädjedöden — det var inte det vi drömde om, när Marinetti skrev sitt futuristiska manifest, utopin om de ändlösa möjligheternas maskindånande framtid. Den giftiga röken från tusentals fabriker, bensinångorna från millioner och åter millioner bilar, oljestanken över haven och över städerna håller tillsammans på att förvandla en hel värld till en mekaniseringens jättelika spya. Och som en den barmhärtiga förintelsens kallgrinande tidssymbol står atombombens svampmoln hotande vid horisonten. Är det så underligt, om astrofysikens och atomforskningens bejublade genier ett ögonblick får träda i skymundan, medan rotlösa och trevande ungdomar griper över den i välfärden bortglömde — Jesus Christ Super Star.

Den röda vågen hade redan från början sin ideologi. Den lånade sitt tankegods från 1800-talet, från demokratins och marxismens lärofäder. Den röda oppositionen blev därför en tillåten opposition. Den kritiserade politikerna, för att de inte levde som de lärde. Men innerst inne hade de samma grundvärderingar som de härskande. Den gröna vågen är på ett helt annat sätt en verklig opposition. Den går direkt till angrepp mot industrisamhällets avigsidor, mot materialismen, statusjakten och det kortsiktiga lönsamhetstänkandet i dagens samhälle. Men den söker sin ideologi. Fast den kanske ändå finns mitt ibland oss. Kanske skall till sist den gröna vågen möta korporatismen, vårt eget århundrades ideologi, drömmen om det samhälle, där människans uppgift blir det väsentliga i hennes liv, där arbetsglädje och livslust åter kommer till heders, där

samverkan i ett klasslöst samhälle skall ersätta klasskamp och monopolsträvanden, där staten är ett uttryck för folkets moraliska vilja, inte ett redskap åt en härskande teknokrati, och där ungdomen åter kan se framtiden an med tillförsikt och framåtanda.

Den nuvarande epoken går mot sitt slut. Det finns drag i nutida socialdemokrati, som påminner om hattarna under frihetstiden. Men det finns också drag som skiljer. Svensk arbetarrörelse har på ett unikt sätt förkroppsligats i ledargestalter, som folk slutit upp kring. Hjalmar Branting, Per Albin Hansson och Tage Erlander är en ledartrio utan motsvarighet i modern tid. Ur denna synpunkt är det inte traditionen från hattarna, som socialdemokratin fullföljt. Det är traditionen från Karl XI:s folkförankrade reformpolitik eller de ofrälse ståndens uppslutning kring Gustav III det världshistoriska året 1789. Men på hösten 1968, när Tage Erlander drog sig tillbaka var det som om något slocknade. Inget har varit sig likt sen dess. Socialdemokratin sitter visserligen ännu vid makten. Men det är inte samma socialdemokrati som förr. Det är inte längre en levande arbetarrörelse. Det är alltmer ett verktyg åt maktsgugna teknokrater. Det framstår därför även ur arbetarsynpunkt som nödvändigt med ett maktskifte. Socialdemokratin är just nu så bunden vid det bestående, att den inte längre ser klart. Den tvingas försvara ett samhälle, där stora delar av dess egen väljarkår inte längre trivs, där dess egna trognaste veteraner hotas av utstampning. En borgerlig regering blir inte bättre än den nuvarande. Snarare tvärtom. Ändå är den nödvändig som en övergångsform.

Den dag tre mössor samlas på en enda hylla och tre borgerliga partier tågar in i Kanslihuset, blir det ett jubel utan like i den folkhalva, som i 40 år fått spela andra fiolen i svensk politik. Nu äntligen skall det bli något nytt. Men snart kommer samma människor att bli besvikna. Entusiasmen kommer att sakta sjunka undan. Det var inte alls, vad de hade väntat sig. Det blev inte något nytt. När de borgerliga för ett antal år sedan fick majoritet i Stockholms stadsfullmäktige, hade de

valsegrat på löften om skattesänkning. När de väl kom till makten, genomförde de den största skattehöjningen i Stockhoms historia. I Norge finns det fortfarande borgerlig majoritet i stortinget. Men den är så orkeslös, att socialdemokraterna måste reagera. När de danska socialdemokraterna 1970 övertog makten efter sju års borgerligt styre, hade landet utlandsskulder på inalles 16 milliarder – en ren katastrofsituation. En borgerlig regering i Sverige lär inte bli så värst mycket bättre.

NY STARTPUNKT

Den 19 augusti är ett otäckt datum för dem, som styr och ställer i Sverige just nu. Det svävar onda aningar kring den dagen. Det finns visst en del folk, som känner den saken på sig. Det gäller att mota Olle i grind. En kampanj mot Gustav III är nödvändig. Man är van just nu vid att organisera kampanjer mot misshagliga personer både i samtiden och i det förflutna. Författaren Lars Widding har ställt sig till förfogande. Som stövelslickare åt den demokratiska makten har han i tidningen Expressen tecknat ett nidporträtt av Gustav III. Stoffet har han hämtat från det gamla adelsväldets mest förgrämda konspiratörer. Widding går pamparnas ärenden. Det är typiskt, att samma Expressen ungefär samtidigt fullföljt en smutskampanj mot Gunnar Sträng, därför att denne under ett långt och strävsamt liv kunnat samla ihop så mycket pengar, att han kunnat köpa ett hus i Gamla stan. Utan att skriva rent ut vill tidningen därmed inbilla folk, att Sträng på något sätt skott sig som politiker. Med sådana metoder vill den största bland Sveriges borgerliga tidningar omöjliggöra en av de få verkligt förnämliga personligheter, som vi har i svensk politik just nu. Gustav III och Gunnar Sträng – nå, ingendera parten behöver skämmas för den andra. Det finns anledning påpeka, att just Expressen kommer att bli det största språkröret för en eventuell borgerlig regering här i landet. Gör er inga illusioner.

Historien upprepar sig aldrig. Vi kan lära av det förgångna, bara om vi vet, att det är vi själva, inte våra förfäder, som skall forma vår tids utveckling. Ingen kung kommer i framtiden att rida ut ur slottsporten för att hyllas som hjälte av massorna, sedan han vält omkull en regim. Det är heller inte en ny revolution vi behöver, det är en ny startpunkt. Den besvikelse i borgerliga väljargrupper, som vi kan förutse, när man väl en gång upptäckt sanningen om de nya mössorna, skapar förut-

sättningar för ett verkligt regimskifte. De växande arbetarkraven på en förnyelse av arbetarrörelsen, som kommer till uttryck i kraven på medinflytande i företagen, på en friskare, sundare och vackrare arbetsmiljö, på mänskliga synpunkter i produktionen, inte bara tekniska, leder också fram till ett samhälle, som är annorlunda. Det teknokratiska pampväldet kommer att mötas av en växande opposition, en opposition både från höger och vänster. Dessa strömningar måste förenas till ett samverkande helt. En ledande industriman yttrade i en Dagens Nyheter intervju, att han i sin politiska åskådning hade blå punkter, som moderaterna skulle anse för mörkblå, och röda punkter, som socialdemokraterna skulle kalla alltför mörkröda. I den repliken ligger framtidsvägen innesluten. Mörkblått och mörkrött måste förenas som de gör i det gamla Vasavapnet. Vi behöver silverbjälken som förenar dem. Den har vi kanske redan i korporatismen. Ty det korporativa samhället förenar borgerlighetens krav på fri företagsamhet och personligt initiativ med arbetarrörelsens strävan till social rättvisa, mänsklig jämställdhet och ekonomisk utjämning. Demokratien är inte utvecklingens sista ord. Den är det fria samhällets första form i modern tid. Men det har hänt mycket, sedan demokratins pionärer utformade sitt samhällsideal. I dag, när vi står inför de väldiga problem, som naturförstöringen och de krympande råvaruresurserna ställer oss inför, måste vi arbeta oss fram till betydligt effektivare former för fri samverkan kring gemensamma uppgifter. Det är varken åt höger eller vänster, vi skall driva vårt land. Det är framåt. Tuschstrecket mellan arbetare och borgare måste en gång för alla raderas bort. De forna socialgrupperna flyter idag in i varandra. Klassgränserna upprätthålls av propagandan. I verkligheten är de betydligt svagare. Däremot växer det fram en ny social gräns, gränsen mellan den nya teknokratin och oss andra. Samtidigt som vi fortsätter att utplåna de forna gränserna, måste vi beslutsamt göra front mot den nya.

De härskande pamparna försöker idag rikta vår uppmärksamhet ut mot världen. Om vi engagerar oss i fjärran länders

affärer, kan pamparna lugnt husera som de vill härhemma. Också där måste vi lära oss att se klart. Det är inte Sovjet och Kina det gäller, inte heller Förenta Staterna. Det är Sverige och Europa.

Att känna sambandet med sitt eget folks förflutna, att uppleva sin livsinsats som ett led i en utveckling genom tiderna är inte historieromantik, inte tillbakablickande; det är väg framåt. Från tid till tid går det nationella mönstret igen. Det skiftar form, därför att förutsättningarna ständigt blir andra. Men det förblir ändå detsamma. Det är ett helt annat Sverige, vi har idag än för 200 år sedan. Men det är ändå samma Sverige. Och Sverige är idag som då en del av den stora europeiska kulturgemenskapen. Vi skapar framtid, när vi fullföljer traditionerna från det förgångna och ger en modern form åt den svenska folkstat, som under århundraden kom till uttryck i samspelet mellan kungar, borgare och bönder. Vi skapar framtid, när vi trogna vårt kulturarv gör en verklig svensk insats vid bygget av ett förenat, fritt och korporativt Europa.

Men hur än former och förutsättningar växlar, är det i varje tid lika nödvändigt, att de rätta människorna finns till hands, när ögonblicket är inne. Människor med vidsyn. Ty trångbröstad fanatism kan göra också de vackraste drömmarna fula. Människor med beslutsamhet. Ty ögonblick är korta.